

комунальну теплоенергетику, тому доцільно обґрунтувати та здійснити вибір моделі специфічного ринку, яким власне і є ринок централізованого теплопостачання з впровадженням відповідних організаційних, правових, фінансових та податкових перетворень.

1. Звіти Антимонопольного комітету України за 2002–2003 рр. 2. Samuelson P.A., W.D. Nordhaus. *Ekonomia*. – Warszawa, 1998. – s.786–789; Вильсон Дж., Цапелик В. *Естественные монополии в России: история и перспективы развития системы регулирования // Вопросы экономики*. – 1995. – № 11. – С. 80–87. 3. Чащихина С.Г. *Региональные аспекты регулирования естественных монополий: Препр./ Изд-во СПб ГУЭФ*. – СПб., 1999. – 16 с. 4. Dobroczynska A., Juchniewicz L, Zaleski B. *Regulacja energetyki w Polsce, op.cit.*, s.22.; 5. Послання президента України // “Економіст” 2004. – № 7. – С.30–86. 6. Статистичні щорічники України за 2000-2003 рр. 7. Люльчак З.С. *Маркетингово-логістична концепція оптимізації систем теплозабезпечення // Логістика*. – Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – 2005. 8. Закон України “Про природні монополії”// Урядовий кур’єр. – 2000. - № 92. 9. Закон України “Про теплопостачання” № 2633-IV від 02.06.2005 р. 10. Роберт С. Піндайк, Деніел Л. Рубінфелд. *Мікроекономіка / Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський*. – К.: Основи, 1996. – С. 320–321. 11. Закон України “ Про оплату праці”, ст. 12. Амброзович П., Кузьменко Л. *Зарплати монополистов, Энергетическая политика Украины*. – № 3, 2004. – С.26–29. 13. Державний комітет України з питань житлово-комунального господарства Рішення від 29.05.2003. – № 13 “Про взаєморозрахунки за послуги з водо, -теплопостачання між споживачами, надавачами послуг і виробниками (постачальниками) води та теплової енергії; 14 [http:// www.teplo.km.ua/tar/](http://www.teplo.km.ua/tar/)

УДК 336.2

С.В. Паранчук, М.М. Мужеляк

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра фінансів

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

© Паранчук С.В., Мужеляк М.М., 2006

Розглянуто основні принципи системи податкового регулювання у сфері створення сприятливих умов інноваційного розвитку. При цьому основну увагу зосереджено на характеристиці методів податкового регулювання (податкових пільг, податкових санкцій), спрямованих на стимулювання інноваційної діяльності в Україні.

In the article basic principles of the system of the tax adjusting are considered in the field of creation of favorable terms of innovative development. Thus basic attention is concentrated on description of methods of the tax adjusting (tax deductions, tax approvals), which are directed on stimulation of innovative activity in Ukraine.

Постановка проблеми

Науковий потенціал України досить високий, але при цьому спостерігається низький рівень показника інноваційної активності. Основними чинниками, які стримують інноваційний розвиток підприємництва, а отже, негативно відбиваються на масштабах і темпах науково-технічного прогресу, є: нестача та недоступність фінансових ресурсів, відсутність науково-методологічної бази формування державної інноваційної системи, недосконалість як всієї системи оподаткування загалом, так і законодавчих положень щодо оподаткування підприємств, які виготовляють інноваційну продукцію, зокрема, швидкозмінність та нестабільність вітчизняної законодавчої бази, обмежена кількість пільг для інноваційних підприємств та організацій тощо. Отже, перед нами

постає проблема створення сприятливих умов для функціонування інноваційної діяльності підприємств, що потребує формування належної державної підтримки інноваційного процесу, а це, своєю чергою, передбачає впровадження таких адміністративних важелів, основним завданням яких є стимулювання розвитку інноваційної діяльності суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання податкового регулювання інноваційної діяльності підприємств висвітлено у працях О.І. Амоші, Л.Л. Антонюка, Л.К. Безчасного, В.В. Зянько, С.М. Кацури, А.Я. Кізими, А.І. Крисоватого, А.М. Поручника, В.С. Савчука, Т.В. Щетілової та ін. Ці науковці у своїх дослідженнях аналізують чинники позитивного та негативного впливу на інноваційний розвиток підприємництва в Україні, при цьому наголошуючи на необхідності побудови інноваційного розвитку суспільств за активної підтримки з боку держави.

Постановка цілей

Основною ціллю статті є ознайомлення з особливостями принципів податкового регулювання інноваційного підприємництва в Україні, а також комплексний аналіз існуючих умов функціонування інститутів інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу

Інноваційну сферу держава підтримує на перших етапах інноваційних процесів, які передбачають проведення фундаментальних та прикладних науково-дослідних робіт, реалізацію дослідно-конструкторських робіт – здебільшого на безповоротній основі. Відповідно до чинного законодавства України, крім коштів державного та місцевих бюджетів України, джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності підприємств можуть бути: власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; кошти (інвестиції) будь-яких фізичних чи юридичних осіб [1].

Досвід розвинутих країн світу свідчить, що державна підтримка інноваційної сфери здійснюється як прямим, так і непрямим регулюванням. Пряме регулювання передбачає використання або адміністративно-відомчої форми (пряме дотаційне фінансування), або програмно-цільової форми (конкретне фінансування у межах державних програм підтримки нововведень, створення системи державних контрактів на придбання тих чи інших товарів і послуг, надання пільгових кредитів фірмам, що розробляють і доводять до комерціалізації нові продукти). Непряме регулювання передбачає регулювання податками, кредитами, митними тарифами тощо через систему правового, економічного і організаційного забезпечення. Непрямі методи входять до ринкового механізму, який має унікальні можливості виявлення і задоволення потреб в дослідженнях і розробках науково-технічного характеру. За допомогою зазначених методів можна створити “сприятливий інноваційний клімат” та заохочувати впровадження ризикових проектів, а венчурному капіталу – їхнє фінансування. Разом з тим підвищення ролі непрямих методів стимулювання науково-технічного прогресу пов'язане також з комерціалізацією науки і розвитком у ній приватного сектора [4, с.163–178].

Отже, непряме регулювання передбачає використання методів податкового регулювання, які є основним елементом науково обґрунтованої податкової концепції держави. Їх застосування допомагає впливати на всі стадії розширеного відтворення з метою стимулювання підприємницької, інвестиційної й інноваційної діяльності, прискореного накопичення капіталу у найбільш пріоритетних галузях економіки, розвитку прикладної науки і техніки, соціальної сфери тощо. Початкова умова у виборі методів податкового регулювання – імперативне втручання у фінансово-господарські процеси – має бути економічно обґрунтованим. Загалом механізм податкового регулювання інноваційного розвитку можна відобразити так (рисунок).

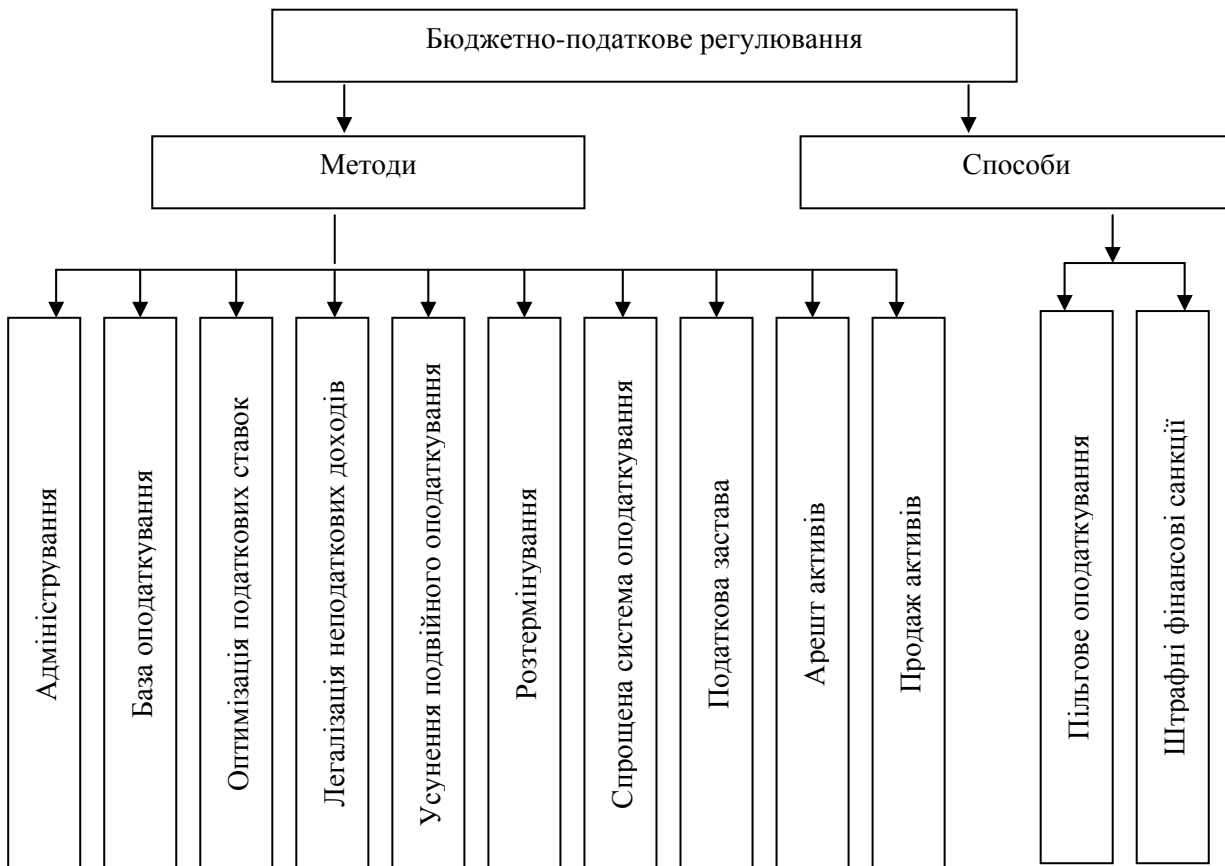

Схема податкового регулювання інноваційної діяльності підприємств

Як видно з наведеної інформації, одним із методів податкового регулювання є оптимізація податкових ставок. Зазначимо, що вирішення цієї проблеми є вкрай важливим для будь-якої країни, адже основним завданням при цьому є встановлення такого рівня ставок податків, які, з одного боку, не є податковим тягарем для інноваційного бізнесу, а з іншого, – негативним фактором, що призводить до виникнення дефіциту бюджету держави.

Аналізуючи методику оподаткування фірм різних країн світу, було з'ясовано, що у сучасній світовій економіці вона майже однакова. При цьому враховується необхідність стимулювання певного виду підприємницької діяльності й використовуються численні пільги, які сприяють ефективному функціонуванню податкового механізму. Отже, узагальнення як вітчизняного, так і зарубіжного досвіду свідчить, що рівень оподаткування (частка податку в доходах платника) до 25 % сприяє покращанню інноваційної діяльності; за підвищенні рівня оподаткування понад 25 % швидко зменшується рівень інноваційної діяльності, а у разі досягнення 50 % – зникає зовсім.

Методи податкового регулювання залежно від їх мети і завдання реалізують за допомогою як податкових пільг, так і податкових санкцій. Податкові пільги згідно з податковим законодавством – це часткове або повне звільнення від виконання встановлених правил, обов'язків або полегшення умов їхнього виконання. Тобто одночасно із зміною маси податкових нарахунків маніпуляцією способами і формами обкладення, диференціацією ставок податків, зміною сфери їх поширення використання пільг є одним з основних інструментів проведення податкової політики і методів державного податкового регулювання. В умовах ринкових відносин податкові пільги є необхідною передумовою для активного використання податкових інструментів з метою економічного і правового стимулювання розвитку підприємств.

Світова податкова практика виробила комплекс принципів організації системи податкового стимулювання. Основними серед них є такі:

- ✓ застосування податкових пільг не повинно мати вибіркового характеру залежно від форми власності, виду діяльності, суб'єктивної оцінки їх важливості лобістськими угрупованнями в парламенті;
- ✓ податковим пільгам не властиві економічний примус і обов'язковість застосування;
- ✓ податковим пільгам внаслідок їхньої внутрішньої природи не властивий суто адміністративний метод застосування;
- ✓ застосування податкових пільг не має приносити збитки ні доходам бюджету, ні корпоративним та особистим інтересам платників;
- ✓ порядок формування пільгового податкового портфелю визначається на загальнодержавному рівні, затверджується в законодавчому порядку;
- ✓ на місцевому рівні застосування пільг не виходить за межі, визначені законодавством [7, с.127].

До найпоширеніших податкових пільг, спрямованих на стимулювання інноваційної діяльності, належать: прискорена амортизація (тобто використання завищених норм амортизації); списання витрат на НДДКР на собівартість продукції; податковий кредит на приріст НДДКР (зменшення нарахованої суми податку); звільнення від оподаткування коштів, спрямованих на створення фондів ризику; виключення з доходів підприємств, що оподатковуються, витрат на НДДКР; можливість перенесення витрат на майбутнє тощо.

Дещо детальніше проаналізуємо окремі з вищенаведених податкових пільг. Для початку розглянемо особливості застосування прискореної амортизації устаткування і будинків, які використовуються для НДДКР. Тут перш за все треба згадати про те, що в основу діючої в нашій державі системи амортизації покладено її розуміння як витрат на відтворення основних фондів, що відносяться на собівартість реалізованої продукції. Водночас у світовій практиці амортизацію використовують лише як метод розподілу витрат на придбання активів за роками їх служби, тобто як метод створення вільних грошових коштів для розвитку виробничої бази підприємств. Саме тому вона є важливим джерелом інноваційних коштів. З одного боку, прискорена амортизація є потенційним джерелом інвестицій, а з іншого, – прискорені методи амортизації штучно знижують розміри прибутку, що за інших рівних умов робить підприємство непривабливим і для інвесторів, і для кредиторів. Тому не треба перебільшувати значення цього джерела фінансування, адже воно не замінить залучених іззовні коштів у вигляді банківських чи комерційних кредитів. Прискорену амортизацію як своєрідний різновид податкових пільг використовують тією чи іншою мірою у багатьох розвинутих країнах світу. Так, наприклад, в Італії такий вид амортизації існує під час технічного переоснащення і нараховується за ставкою 15 % щорічно протягом 3 років з моменту придбання обладнання, в Німеччині нарахування відбувається за ставкою 10 % від витрат виробництва нового обладнання, а в Швеції – пропорційно по 30 % на рік для НДДКР і 4 % для будівель [6, с.230].

Наступна важлива форма податкових пільг, яка допомагає вирішити проблему залучення додаткових ресурсів на науково-технічний розвиток, є податковий кредит, тобто відтермінування із сплати податку на прибуток, що дає змогу промисловим фірмам зменшувати вже нарахований податок на прибуток на визначений відсоток від витрат на НДДКР і/або відсоток від їхнього приросту за визначений період [8, с.26]. Так, наприклад, в Бразилії пільгове оподаткування полягає в скороченні податку на прибуток до 50 % з метою покриття витрат компаній на наукові дослідження і розвиток технологій в галузі мікроелектроніки. В Канаді податковий кредит надається у розмірі 10–25 % від суми капітальних і поточних витрат на НДДКР. Величина відсотка у цій ситуації залежить від масштабу корпорації та її територіального розміщення. У США інноваційну діяльність у розрізі використання податкового кредиту стимулюють шляхом виключення до 20 % витрат на приріст НДДКР, пов'язаних з основною виробничою і торговою діяльністю, із суми доходу, який оподатковується. І, нарешті, в Японії податковий кредит так само, як і в США, надається в розмірі 20% витрат на приріст НДДКР, але при цьому його величина повинна бути меншою, ніж 10 % від загальної суми податкових зобов'язань.

Ще одним напрямом створення сприятливих умов у сфері інновацій є можливість перенесення термінів списання витрат на НДДКР із оподаткованої бази на сприятливіший для підприємства період. Це особливо вигідно для новостворених фірм і тих підприємств, які не мають у цей момент достатнього прибутку, що дало б їм змогу скористатися у повному обсязі встановленими податковими пільгами [8, с.26]. Отже, у Швейцарії є можливість перенесення витрат на термін до 2 років, в Австрії, Бельгії та Великобританії – до 5 років, у США – від 3 до 15 років і в Канаді – до 7 років.

Широко застосовується і податкова знижка на інвестиції, яка має суттєві переваги перед іншими методами податкового стимулювання розвитку інноваційного бізнесу. По-перше, вона більшою мірою стимулює інвестиції в устаткування. По-друге, така знижка є особливо сприятливою для галузей, які швидко прогресують, оскільки вона прямо залежить від обсягу капітальних вкладень в устаткування. І, по-третє, вона дає змогу впливати не лише на обсяги, але й на галузеву структуру вкладень, оскільки максимальними є знижки, які стимулюють саме нові перспективні виробництва [6, с.232].

Отже, в Австрії податкові пільги на інвестиції у наукомісткій галузі становлять 50 % податку, який встановлено для інших галузей. У Німеччині податкова знижка на приватні інвестиції у НДДКР становить 7,5 %. При цьому для малих підприємств надаються також дотації на інвестування в НДДКР під час придбання патентів, а також на час вкладень у нерухоме майно, яке використовується для НДДКР. Розмір таких дотацій може досягати 20 % вартості придбаного чи утвореного майна в межах його вартості, але не більше 500 тис. марок.

Підсумовуючи основні засади чинного законодавства щодо стимулювання інноваційного розвитку підприємств, було з'ясовано, що суб'єктам інноваційної діяльності для виконання ними інноваційних проектів може надаватися така фінансова підтримка:

- ✓ повне безвідсоткове кредитування (на умовах інфляційної індексації) пріоритетних інноваційних проектів за рахунок коштів як державного, так і місцевого бюджетів України;
- ✓ часткове (до 50%) безвідсоткове кредитування (на умовах інфляційної індексації) інноваційних проектів за умови залучення до фінансування решти необхідних коштів виконавця проекту і (або) інших суб'єктів інноваційної діяльності;
- ✓ повна чи часткова компенсація відсотків, сплачених суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів;
- ✓ надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів;
- ✓ майнове страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків відповідно до Закону України “Про страхування” [1].

Разом з тим відповідно до закону України “Про податок на додану вартість”, зокрема за статтею 6, п. 6.2.2, за нульовою ставкою оподатковуються операції щодо надання послуг, які передбачають передавання авторських прав, ліцензій, патентів, а також прав на використання торгових марок та інших юридичних та економічних знань [3].

Законом України “Про оподаткування прибутку підприємств” встановлено, що до складу валових витрат не входять витрати, що амортизуються і пов'язані з науково-технічним забезпеченням господарської діяльності, з винахідництвом і раціоналізацією господарських процесів, проведенням дослідно-експериментальних та конструкторських робіт, виготовленням і дослідженням моделей і зразків, пов'язаних з основною діяльністю платника податку тощо [2]. Норми цього підпункту стосуються витрат на зазначені заходи незалежно від того, чи привели такі заходи до збільшення доходів платника податку.

Висновки

Отже, податкове регулювання, яке здійснюється через економічно обґрунтовану систему пільг, є взаємопов'язаним комплексом податкових стратегічних дій, які компенсують фінансові втрати під час випуску нової і конкурентоспроможної продукції, модернізації технологічних процесів, які покликані зміцнювати основи малого, середнього та великого бізнесу. При цьому до складу методів податкового регулювання входять ті методи, які можна застосувати для вирішення

інвестиційних проблем, проведення внутрішньої та зовнішньої політики держави, регулювання попиту і пропозиції тощо. Вибираючи той чи інший метод державної підтримки інноваційних процесів, необхідно враховувати ступінь впливу багатьох факторів, серед яких, зокрема, треба виділити розмір бюджетних коштів, стан провідних національних компаній на внутрішньому та зовнішньому ринках, спроможність суб'єктів господарювання проводити власні НДДКР. Але за будь-яких обставин нагальною залишається необхідність побудови ефективної інноваційної системи, завдяки якій стане можливим швидке створення та впровадження інновацій у певні сфери народного господарства.

Перспективи подальших досліджень

Обґрунтовані теоретичні аспекти сутності податкового регулювання інноваційної діяльності підприємств будуть використані під час подальшого комплексного аналізу податкових стратегічних дій для випуску нової і конкурентоспроможної продукції.

1. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 4.07.2002 року № 40-IV. 2. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 22.05.1997 року № 283/97-ВР із змінами і доповненнями. 3. Закон України "Про податок на додану вартість" від 25.06.1971 року № 403/97 із змінами і доповненнями. 4. Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія. – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с. 5. Зянько В.В. Інноваційне підприємництво в Україні: проблеми становлення і розвитку: Монографія. – Вінниця, 2005. – 263 с. 6. Інноваційна складова економічного розвитку: Монографія / НАН України, Ін-т ек-ки. Відп. ред. Л.К. Безчасний. – Київ, 2000. – 261 с. 7. Крисоватий А.І., Кізіма А.Я. Податковий менеджмент: Навчальний посібник. – Тернопіль: Карт-Блани, 2004. – 304 с. 8. Механізми переходу економіки України на інноваційну модель розвитку / О.І. Амоша, С.М. Кацура, Т.В. Щетілова та ін. / НАН України Ін-т ек-ки пром-сті. – Донецьк, 2002. – 108 с.

УДК:339.564

М.Б. Ковальчук

Національний університет "Львівська політехніка"
кафедра теоретичної та прикладної економіки

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

© Ковальчук М.Б., 2006

Розглянуто експортний потенціал України, його тенденції, визначено пріоритетні експортно орієнтовані галузі в контексті просування продукції України на зовнішні ринки. Розкрито проблеми та недоліки у структурі сучасного експорту та імпорту України та проведено порівняння із структурними співвідношеннями даного сектора економіки, що характерні для розвинутих країн.

The Article addresses the export potential of Ukraine, as well as its tendencies; the priority export-oriented branches in the context of the Ukrainian products promotion to the foreign markets have been defined. The issues and disadvantages in the structure of the modern Ukrainian export and import have been described and the comparison with the structural correlations of the given sector of economy, which are typical for advanced countries, has been carried out.

Постановка проблеми

Впродовж останніх років в українській економіці відбувалися значні зміни, пов'язані передусім з ринковою трансформацією економіки, що вплинуло і на сферу зовнішньоекономічної діяльності України.